

PAPER DETAILS

TITLE: MICHEL FOUCAULT'NUN İKTİDAR VE ÖZNE KAVRAMSALLASTIRMASINA GÖZETİM

SORUNU ÜZERİNDEN BAKMAK: BLACK MIRROR - ARKANGEL

AUTHORS: Pelin KILINÇ ÖZÜÖLMEZ

PAGES: 630-655

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/769457>

**MICHEL FOUCAULT'NUN İKTİDAR VE ÖZNE
KAVRAMSALLAŞTIRMASINA GÖZETİM SORUNU ÜZERİNDEN
BAKMAK: BLACK MIRROR – ARKANGEL**

Pelin Kılınç Özüölmez*

ÖZET

Foucault, iktidarı ve iktidar ilişkilerini toplumsal yapının belirlendiği önemli düzenlemeler olarak görmektedir. O'na göre iktidar yalnızca devlet ve halklar arasında değil daha özelde bireyler üzerinde etkili olan bir yapıya sahiptir. İktidarın alanını ikili ilişkilere kadar daraltan hatta bireyin kendi bedeninde dahi arayabileceği bir güç olarak değerlendiren Foucault, bu gücün bilgiyle devamlı kılınabileceğini ifade etmektedir. Günümüzde teknolojik ilerlemenin bir sonucu olarak ise bu bilgilerin kullanım alanlarını sorgulamanın önemli bir yerde durduğunu savunmaktadır. Bilim ve teknoloji gibi önemli gelişmeler geçmişten günümüze iktidarı elinde bulunduranlar tarafından yerini sabitleştirmeye yarayan araçlar olarak değerlendirilmiştir. Bu dolayında da ileri teknolojinin toplumlar ve bireyler üzerindeki etkilerini sorgulayan Black Mirror televizyon serisi, temelde teknolojinin topluma kazandırmış olduğu kolaylıkların sonuçları üzerine yeniden düşünülmesini sağlayan önemli bir yapıdır.

Bu çalışmada özellikle teknolojinin eriştiği gelişme üzerinden iktidar alanlarını irdeleyen 'Arkangel' adlı bölüm, Foucault'nun özne, bilgi, gözetleme, denetleme ve disipline etme kavramları üzerinden incelenecektir. Ancak öncesinde Foucault'nun iktidar olgusu kuramsal bağlamda ele alınacak olup ele alınan bilgiler doğrultusunda ilgili bölüm analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Foucault, İktidar, Gözetim, Denetim, Black Mirror, Arkangel

*Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi, ORCID ID: 0000-0001-6207-5786

Makale Gönderim Tarihi: 18.03.2019- Makale Kabul Tarihi: 06.05.2019

**LOOKING ON THE MICHEL FOUCAULT'S POWER AND SUBJECT
CONCEPTUALISATION OVER THE SURVEILLANCE QUESTION:
BLACK MIRROR - ARKANGEL**

ABSTRACT

Foucault regards power and power relations as important arrangements in which the social structure is determined. According to him, power, not only between the state and its people, but more specifically has a structure on individuals. Foucault, who considers the field of power as a convergence to the bilateral relations and even as a power that the individual can search even in his own body, states that this power can be sustained by knowledge. Today, as a result of technological progress, it is argued that questioning the usage areas of this information is in an important place. Significant development such as science and technology have also been considered as tools to stabilize the position of those in power from the past to the present. In this context, the Black Mirror television series, which questions the effects of advanced technology on societies and individuals, is an important production that provides a rethinking of the results of the conveniences that technology has brought to society.

In this study, the episode 'Arkangel', which particularly examines the areas of power through the development of technology, will be examined through the concepts of Foucault's subjectivity, knowledge, surveillance, supervision and discipline. First, Foucault's concept of power will be discussed in the theoretical context and the relevant episode will be analyzed in accordance with the information discussed.

Key Words: Foucault, Power, Surveillance, Supervision, Black Mirror, Arkangel

GİRİŞ

Günümüzde gelişen toplumlar, ileri teknolojinin ürünleri olarak kitle iletişim araçlarına entegre edilen ve çeşitli amaçlar doğrultusunda oluşturulan farklı türden yazılımlar ile karşılaşmaktadır. Yaşamı kolaylaştıran ve kısa zaman diliminde birçok çözüm sunan bu gelişmeler aynı zamanda bireylerin

gerçekleştirdikleri tüm etkinliklerin kayıt ve kontrol altına alınabilmesine olanak sağlamaktadır. Bu bakımdan teknoloji, dijital çağın en yararlı gelişmesi iken denetim, gözetim, takip ve izleme unsurlarını hesaba katması açısından bu çağın temel sorunsalları arasında yer almaya başlamıştır. Yeni iletişim teknolojileri de böylelikle toplumsal denetimi ve gözetimi olanaklı kılan birer ideolojik aygıtlar haline dönüşmüştür.

Gelişen teknoloji ile birlikte bilgiye erişim olanağı doğru orantılı bir şekilde artmıştır. Bilginin artması zamanla toplumların gelişimlerine paralel olarak etki etmiş, yaşamı kolaylaştıran yenilikler yaygınlaştıkça ve teknolojiye duyulan ilgi arttıkça iktidarın denetleme olanağı daha elverişli hale gelmiştir. Özel alandan kamusal alana kadar toplum güvenliğinin sağlanması maksadıyla çeşitli yerlere yerleştirilen kameralar, iyi birer gözetleme ve kontrol araçlarına dönüşmüştür.

“Toplumsal düzen içerisinde otoritenin yerleşmesi, devamlılık arz etmesi ve toplumun disiplin altına alınması için yeni medya ve iletişim teknolojileri iktidarın uzantısı olarak ideolojik bir aygıt konumuna yükselmektedir. Geline noktada, bedenler kadar söylemler de görünmeden gören iktidar ve onun teknolojik uzantıları tarafından kayıt altına alınmakta, denetlenmekte ve disipline edilmektedir” (Çaycı 2016:92).

Foucault’nun kavramsallaştırmaları doğrultusunda iktidar, yalnızca devletler ve halkları arasında değil, toplumun tüm katmanları içinde kişilerarası ilişkilerle birlikte bireyin kendi bedeni de dâhil olmak üzere makro ve mikro ölçeklerde ele alınabilecek bir olgudur. “Geleneksel anlamda iktidar, hükümetin bulunduğu bir odak olarak düşünülmesine karşın, Foucault iktidarın merkezi olarak devlete odaklanmamış, mikro iktidar biçimlerini inceleyerek, bedenler üzerindeki iktidarın maddeselliğini sorgulamıştır” (akt; Spahıu 2002: 275). Dolayısıyla bireyler üzerinde etkili olan bu denetim, kimi zaman eylemsel kimi zaman ise düşünsel anlamda gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda özne, iktidarın seslendiği konumun tam merkezinde yer almaktadır. Bu çalışmada da Foucault’nun temel

kavramları üzerinden mikro alanda iktidarın özne üzerinde nasıl üretildiği ve bu teknoloji çağında gözetim olgusunun hangi yollarla gerçekleştirildiği *Black Mirror* (*Kara Ayna*) televizyon serisinin dördüncü sezonunda yayınlanan *Arkangel* bölümü üzerinden incelenecektir. Kuramsal kısımda Foucault'nun iktidar tanımı özelinde özne, bilgi, gözetim ve denetim olguları açıklanmaya çalışılacak olup ilgili bölüm bu tanımlamalar doğrultusunda ele alınacaktır.

1. FOUCAULT'DA ÖZNE VE İKTİDAR

İktidar olgusu taraflardan birinin diğerine kurduğu üstünlük eylemine dayanmaktadır. Ancak iktidar kavramını çoğunlukla anlamlandırma düzlemimizde siyasi otorite ile ilişkilendirmekteyiz. İktidarı siyasal terminoloji bağlamında ele aldığımızda ve devletlerin diğer devletlerle ya da halkı ile arasında kurduğu düzenlemeler olarak değerlendirdiğimizde tanım oldukça sınırlayıcıdır. “Demek ki iktidarı hükümet anlamında, devlet anlamında kullanmıyorum” (Foucault 2005: 234). Bu bağlamda Foucault iktidar kavramını, salt siyasi gücün otorite kurma hali üzerinden tanımlamaktan ziyade daha özelde aramak gerektiğini belirtmektedir. Hatta Foucault, iktidar kavramının yalnızca siyasi bağlamda kullanıldığında kapsama alanının daraldığını savunmaktadır. Oysaki “İktidar sorunu yalnızca yasama ya da anayasa terimleriyle ortaya atıldığında veyahut devlet ve devlet aygıtları terimleriyle ortaya konulduğunda sorun önemini yitirir. İktidar, yasalar bütününden ya da bir devlet aygıtından daha farklı biçimde karmaşık, daha farklı biçimde yoğun ve yaygındır” (Foucault 2012: 98). Daha anlaşılır olarak iktidar özünde, ‘yapmamalısın’ diyen kimseyi tanımlamaktadır (Foucault 2014: 141). İktidarı olumlu kılan ve kabul görmesini sağlayan şeyin aslında bize açık bir şekilde ‘hayır’ diyen bir güç olarak karşımızda durmayışıdır. Ancak gezen ve üretilen bu şeyler, yarattığı zevkle birlikte bilgiyi oluşturur ve söylemi üretir (Allen 2010: 133). Söylemsel pratikler ise salt ve basit bir üretim kipi değildir. Kurallı toplumlarda, kurumlarda, davranış şemalarında, aktarma ve yayma türlerinde, hem uygulayan hem de koruyan pedagojik

formlarla şekillenir (Foucault 1997: 12). Haliyle de bilgi böylelikle sorgulama süzgecinden geçme gereği duyulmadan içselleştirilebilir. İçselleştirilen bu bilgi de gerçekte iktidarın sesinden başka bir şey değildir.

İktidarın etki alanı öylesine geniştir ki, bu olgu Foucault tarafından bireyin kendi bedeninde dahi hüküm süren ve beden üzerinde soyut bir güç olarak kendine yer bulan biyo-iktidar olarak kavramsallaştırılmıştır.

“Bio-iktidar iki ana biçimde gelişmiştir. İnsan bedenine bir makine olarak yaklaşan birinci biçimi, disiplinci bir iktidardır. Amacı bedeni disipline etmek, yeteneklerini geliştirmek, daha yararlı ve uysal kılmak ve ekonomik denetim dizgeleriyle bütünleştirmektir; ikinci biçimi ise insan bedenine bir doğal tür olarak yaklaşır ve nüfusu düzenleyici bir denetim üzerinde yoğunlaşır” (Keskin 1996: 121).

Foucault’nun iktidar kavramı ikili ilişkilerde dâhil olmak üzere tüm ilişkiler ağı çerçevesinde düşünülebilecek ve bu ilişkilere uyarlanabilecek mikro bir yapıya sahiptir.

“İktidarın işleyişinden söz ettiğimde yalnızca devlet aygıtı sorununa, yönetici sınıf, hegemonik kastlar sorununa gönderme yapıyor değilim, bireylerin gündelik davranışlarında, bedenlerine varıncaya kadar üzerlerinde işleyen, giderek daha da incelen, tüm mikroskobik iktidarlara dizisine gönderme yapıyorum. İktidarın siyasi ağma gömülmüş yaşıyoruz; tartışma konusu edilen de bu iktidardır” (Foucault 2012: 48).

Foucault’nun iktidar tanımlamasında birey ve toplum üzerinde iktidarın gücünü nasıl sürdürebileceği konusu yeni gelişmelerle form değiştirmektedir. Özellikle bugünden geleceğe uzanan teknolojik gelişmeler bireyin gerçekleştirdiği her türlü veriyi saklaması nedeniyle gözetim ve denetimi daha elverişli kılmaktadır. Bu bağlamda iktidar olgusu yaşamın her alanına tezahür ederek, bireyin ya da toplumun iktidarın gücü doğrultusunda davranışlarını kontrol altına alan önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. İktidar kavramını, özne temelinde

denetleme, gözetleme, bilgi ve güç ekseninde ele alan Foucault, elde edilen bilginin kullanım alanlarını da sorgulamaktadır. Foucault'ya göre iktidar her yerde, hatta iktidar ilişkilerin merkezinde yer almaktadır.

“Foucault, dağınık ve toplumun her gözenegine işleyen iktidar ilişkilerine dikkat çeker. İktidar her yerededir, çünkü her yerden üremekte ve üretilmektedir. Bu eleştiriler ekseninde Foucault, iktidarı bir mülkiyetten çok bir performans ve strateji olarak değerlendirir ve ona göre iktidar, sadece toplum içinde bir ilişkiler zinciri içinde ve dolaşım hâlinde olduğunda işlevseldir” (Eroğlu 2016: 51-52).

İktidarın tam anlamıyla işleyebilmesi ve devamlılığını sürdürebilmesi için bilgiyle birlikte özne üzerinde gözetim ve denetimin etkin kılınması gerekmektedir. Foucault'ya göre, “Bilgi, iktidar araçlarınca şekillendirilerek yayılmaktadır. Bu çerçevede bilimin iktidarın önemli bir uzantısı olduğuna dair çözümlemelerinde geniş ölçüde yer vermiştir. Bu anlamda, ona göre bilim, aydınlanma düşünürlerinin aksine bir özgürleştirme aracı değil, aksine iktidarın denetim mekanizmalarından biridir ve bireyleri hapseder” (Çelebi 2013: 515). Gözetim ve denetiminin sistemli ve sürekli olabilmesi Foucault'nun Panoptikon hapishanesi benzetmesinde olduğu gibi bireylerin sistematik olarak kontrol altında tutulmasına bağlıdır. Toplumu yönetme ve denetleme sorunsalı üzerinde yoğunlaşan iktidarın gözetim mekanizması birey açısından oldukça etkin bir yerde durmaktadır. ‘Pan’ ve ‘opticon’ kelimelerinin bir araya gelmesi ile oluşturulan ve ‘bütünü gözetlemek’ anlamını taşıyan ‘Panopticon’ kavramı, iktidar dolayımında kullanıldığında önemli bir denetleme aracına dönüşmektedir. Foucault'nun Panoptikon hapishanesi benzetmesinden yola çıkılarak varılan ve her adımın denetlenmesi ve gözetlenmesi olgusu, bireyin kendi davranışlarına kendisinin düzenleme getirmesi ile de doğrudan ilişkilidir. Foucault'ya göre okullar, hapishaneler, hastaneler vb. kurumlar birer Panoptikon hapishaneleridir. Gelişmekte olan dünyada teknoloji kaynaklı yenilikler de denetleme faktörü göz

önünde bulundurulduğunda bireyin davranışlarına yön veren baskı araçlarına dönüşebilmektedir.

“Sürekli gözetlendiğini düşünen insanlar kendi davranışlarını ‘normallik’ çerçevesi ile sınırlamaya başlarlar ki böylece iktidarı kendi içlerine kaydetmiş olurlar. Sürekli gözetim iktidarın içselleştirilmesini sağladığından dışsal bir iktidara, yani baskıya, gerek kalmadan iktidar öznelere üreterek kendi sürekliliğini temin eder. Böylece ‘ekonomik iktidar mekanizması’ kurulmuş olur. Bu kurumlarda iktidar bilimsel söylemler eşliğinde ‘anormalliğin’ (deliliğin, hastalığın, suçun vb.) tanımlanması üzerinden kurulur” (Foucault’dan akt. Işık 2012: 107).

İktidar ‘normal’ ve ‘anormal’ kavramlarını öne sürerek, normal olanı ayrıcalıklı bir konuma yerleştirir. “İktidarın bireyleri, normalleştirme ve normalleştirme amaçlı kapatma düşüncesi ile oluşturulan öznelerin, kimliklerin oluşturulması aşamasında seçtikleri söylem biçimlerinin, iktidarın söylemi karşısındaki yeri ile ilgilidir. Yapılmak istenen, bireylerin birbirlerini tanımaktan ziyade birbirlerini sınıflandırma yoluyla belirli yaptırımları olan farklılıklara dönüştürmektir” (Çelebi 2013: 520-521). ‘Normal’ olanın tanımını yapan iktidar, bireyi kendi belirlenimleri çerçevesinde dönüştürme ya da inşa etme eğiliminde bulunur. “Foucault için önemli olan öznenin iktidar tarafından, dolayısıyla da normalleşmeyi nesnelleştirici mekanizmalar tarafından yaratıldığını kanıtlamaktır (Touraine 1995: 188). Bu doğrultuda belirleyici olan, özneyi de şekillendirmektedir.

Özne kavramı öznel deneyim doğrultusunda Foucault tarafından iki perspektifte ele alınmıştır. ‘Özne’ sözcüğünün iki anlamı vardır: Denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan özne ve vicdan ya da öz bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olan özne. Sözcüğün her iki anlamı da boyun eğdiren ve tabi kılan bir iktidar biçimi telkin ediyor (Foucault 2014: 63). Foucault’ya göre özneler, iktidar tarafından şekillenen, toplumsal ilişkiler içerisinde oluşturulmaktadır. Bu nedenle,

bireylerin oluşumunda iktidar anahtar unsurdur. Bireyler iki anlamda boyun eğmektedirler; toplumsal alandaki karmaşık, çoğul ve değişen iktidar ilişkilerine boyun eğler ve aynı zamanda bu ilişkilerde ve bu ilişkiler aracılığıyla bir özne konumu alırlar (Çelebi 2013:518). Foucault'ya göre bireyin özne olma sürecinde üzerine düşünülmesi gereken bir başka kavram ise bilgidir. O'na göre bilgi, iktidarın merkezinde yer alan ve iktidarın elinde bulundurulması gereken önemli bir güç olarak merkezileşmiştir.

“Foucault'nun ifade ettiği gibi bilginin üretimi, denetlenmesi, dağıtımı ve alıkonması olmaksızın iktidarlar günümüz demokrasilerinde devamlılığını garanti altına alamamaktadırlar. Bu bağlamda, iktidarın, toplumu denetim altında tutması ve 'otoritesini' güçlendirmesi için toplumu çok iyi tanınması, bireyler ile ilgili her türlü enformasyona sahip olması bir zorunluluk halini almaktadır” (Çaycı 2016:90).

Bilgi onu kullanan bireylere sınırsız haklar sunmaz. Aksine bilgi arttıkça ve bu bilginin dolaşımı olanaklı hale gelip üzerine yenileri eklenerek geliştirildikçe bireyi daha sınırlayıcı bir durumun içine sürükleyebilir. “Foucault için bilgi de özgürleşmeyi engelleyerek, gözetlemeye, düzene sokmaya ve disipline etmeye dayalı bir iktidar şeklidir” (Güneş 2013: 62). Bu nedenle de iktidar bağlamında bilginin hangi amaçlar doğrultusunda kullanıldığı anahtar bir yerde durmaktadır.

“Genelde bilgiyi biz, iktidar eliyle yapmak istediklerimizi yapabildiğimiz ama o olmadan yapmak istediklerimizin hiçbirini yapamadığımız bir bağlamda düşünüyoruz. Foucault, bilginin başkaları üzerine yüklenen bir iktidar olduğunu, buna bağlı olarak da başkalarını tanımladığını öne sürer. Ona göre bilgi, özgürleşmenin önünü keserek gözetlemeye, düzene sokmaya, disipline etmeye yönelik bir kip halini alır” (Sarup'tan akt. Çelebi 2013: 513).

Foucault disiplini iktidar mekanizmasını işler kılan merkez olarak ele almaktadır. Bireyleri kontrol altında tutarak denetimin sistemli bir şekilde sürekli kılınması

disiplini oluşturan temel unsurdur. Böylelikle denetim, bir süre sonra bireyler üzerinde kendiliğinden gerçekleşecek bir itaatin önünü açan işleve sahip olacaktır.

“Disiplin, aslında, toplumsal gövdedeki en ufak unsurlara varıncaya kadar denetleyebilmemizi sağlayan, bizzat toplumsal atomlara, yani bireylere ulaşmamızı sağlayan iktidar mekanizmasıdır. İktidarın bireyselleştirme teknikleridir. Birini nasıl gözetlemeli, davranışını, tavrını, becerilerini nasıl denetlemeli, performansını nasıl pekiştirmeli, yeteneklerini nasıl çoğaltmalı, en yararlı olacağı yere onu nasıl yerleştirmeli: Benim anladığım disiplin işte budur” (Foucault 2014: 149).

İktidar, disipline eşlik eden kontrol sürekliliğini toplum içinde etkin olan inşa mekanizmaları ile sağlamaktadır. Birey nasıl davranması gerektiğini önce ailesinden, eğitim gördüğü okuldan ve hatta medya metinlerinden öğrenir. Böylelikle birey iktidar söylemini daha küçük yaşlarda içselleştirmeye başlar.

“İktidar sadece kendi çıkarlarını hayata geçirmek için bir aktörler kümesi tarafından sahip olunan bir güç değil; aksine toplumsal bir etkileşim tarzıdır. Bu nedenle iktidara sahip olmanın ve iktidarda kalmanın temel prensibi, Foucault’ya göre; ilişkilerin sürekli düzenlenmesidir. İlişkilerin sürekli düzenlenmesi için aracı konumundaki medya ve iletişim sistemleri kolektif ya da bireysel taraflar arasındaki etkileşimi düzenleyen ve denetleyen yapısının yanı sıra; başkaları üzerindeki denetimini ve dünyayı anlamlandırma biçimini de belirlemektedir” (Çaycı 2016: 93).

Otoritenin ya da hâkim söylemin reddedilmesi durumunda ise birey bir takım yaptırımlar ile karşılaşabilmektedir. Toplum içerisinde soyutlanma ile birlikte cezalandırma olgusu bu tutumlardan en yaygın olanıdır. Siyasi iktidarın yaptırımları söz konusu olduğunda Louis Althusser’inde devletin baskı aygıtları olarak tanımladığı hapisaneler, akıl hastaneleri gibi kurumlar devreye girmektedir. İktidar böylelikle sağladığı düzeni devamlı kılmaya yönelik olarak kural dışı davrananları ehilleştirmeye yarayan yöntemlerini sisteme dâhil etmiştir.

Althusser'in devletin ideolojik aygıtları olarak tanımladığı yerler arasında bulunan kilise, okul, aile, sendika, haberleşme aygıtları (kitle iletişim araçları) bireyin iktidar ile olan ilişkilerini düzenleyerek, oluşturulan yapıya katkı sağlamaktadır (Althusser2014: 55). Althusser'e göre bu düzenlemeler devletin ideolojik aygıtları ile desteklenmektedir. Bireyi, iktidarın etkin alanına dâhil etmek için çeşitli yaptırımlar söz konusudur. Bunlardan en bilinen yöntem hapisaneler ve akıl hastaneleridir. Böylelikle bireyin gözetim altında tutularak düzene dâhil olabilmesi çok daha kolay hale gelmektedir.

Özne iktidardan kati suretle bağımsız değildir. Foucault'nun ifade ettiği gibi iktidar özneleri oluştururken; aynı zamanda, özneler üzerinden uygulanan bir ilişkiyi göstermektedir. Böylelikle, iktidarın toplumsal hayatın her alanına sızması merkezi otoritenin yayılması için mutlak önem arz etmektedir(Çaycı 2016:92).

Çalışmanın buradan sonraki kısmında yaşamı kolaylaştıran ileri teknolojinin bireyler üzerindeki ütöpik etkisini ters yüz eden *Black Mirror*'ın kontrol, denetim, takip ve gözetleme unsurlarını ele aldığı *Arkangel* bölümü Foucault'nun iktidar kavramsallaştırması dolayımında incelenecektir. Ele alınan bölümde bir annenin ileri derecedeki korumacı tavrı, kızının tüm yaşamını kontrol altında tutma obsesyonuna dönüşmüştür. Bu nedenle asla tek başına birey olarak var olamayan genç kız, hayatını annesinden geri alabilmenin iki yolu olduğunu düşünür: İsyan ve uzaklaşma. Bir İngiliz yapımı olan televizyon serisi olan *Black Mirror*, kitle iletişim araçları ile bireylerin ve toplumların nasıl manipüle edileceğinin gösterilmesi ve egemen güçlerin insan hayatındaki gizilden belirleyici tutumunun açığa çıkarılması bağlamında izleyiciler üzerinde etki uyandıran bir yapımdır.

2. BLACK MIRROR – ARKANGEL KONUSU

İleri teknolojik gelişmelerle çeşitli kitle iletişim araçlarının geleceği kolay kılmaya yönelik etkisini distopik bakışla ele alan *Black Mirror* (*Kara Ayna*), son yılların en çok izlenen televizyon serilerinden birisidir. Serinin dördüncü sezon, ikinci bölümü olan *Arkangel*'de bireyler üzerinde gerçekleştirilen denetim olgusunun

sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır. Foucault'nun iktidar-özne ilişkisi üzerinden değerlendirilmeye elverişli olduğu düşünülen yapının öyküsü ise şöyledir: Ameliyathanede doğumu gerçekleştirmek üzere olan Marie, heyecanlı ancak bir o kadar da endişelidir. Bebeğin dünyaya gelmesi ile beklenen ağlama sesi hemen işitilemez. Henüz yeni anne olan Marie, bebeğinin yaşamıyor olma ihtimali nedeniyle yoğun bir korku hissetmiştir. Neyse ki, hemen ardından duyulan ağlama sesi Marie'yi rahatlatmıştır. Yaşadığı kaybetme korkusunun da etkisiyle aradan geçen üç yılın ardından aşırı korumacı bir ebeveyn haline dönüşen Marie, bir gün kızı Sara ile birlikte parka gider. Parkta tesadüfen karşılaştığı bir kedinin peşinden ilerleyen Sara, bu esnada gözden kaybolur. Birileriyle sohbet halinde olan Marie, küçük bir dalgınlığın ardından Sara'nın yokluğunu fark eder. Her yeri arar, etrafında gördüğü herkese haber verir ancak kızını bulamaz. Marie, kızını kaybettiğine inanmışken biri kucağında Sara'yla birlikte belirir. Sara, kediyi sevmek isterken rayların etrafına düşmüş ve önemli bir tehlike atlattır. Kızını yeniden kaybetme korkusu yaşayan Marie, bunun üzerine varlığından haberdar olduğu ancak henüz deneme sürümünde olan kapsamlı takip programını kullanmaya karar verir. *Arkangel* adlı yazılım bir çip şeklinde Sara'nın baş bölgesine implant edilir. Bu çip aracılığıyla Sara'nın tablet üzerinden okunabilen tüm bilgileri, ebeveyn hizmetine sunulur. Gerçekleştirilen bu implant ile eşleştirilen yazılım sayesinde Sara'nın konumu ve yaşam bulguları öğrenilebilecek, optik yayın özelliği ile de ne gördüğüne erişilebilecektir. Ek olarak ebeveyn kontrolleri sayesinde içerik kısıtlamaları da gerçekleştirilebilecektir. Örneğin Sara, stres gibi kortizol seviyesini yükseltecek bir şey görürse onu tetikleyen şey karartılabilecektir. Ancak bunlar opsiyonel özelliklerdir. Eve döndüklerinde birlikte yaşadıkları büyükbaba, torununa entegre edilen bu yazılımı olumlu karşılamadığını belirtir. Üstelik yazılımın deneme sürümünde olması ve ücretsiz uygulanması büyükbabanın aklındaki soru işaretlerini arttırsa da yazılım hakkındaki düşüncelerini bir öneriden öteye taşımaz. Ancak Marie, her daim Sara'yı kontrol edebileceği bu olanaktan oldukça hoşnuttur. Öyle ki

babasının kalp krizi geçirdiğinden de Sara'nın stres seviyesinin değişmesi sonucu tablete gelen bildirim aracılığıyla haberdar olmuş, olan biteni kızının gözünden izlemiştir. Marie artık yalnızca ihtiyaç hissettiği anlarda değil, sürekli olarak Sara'nın neler yaptığını tablet aracılığıyla denetlemeye başlar.

Seneler geçer Sara dokuz yaşına gelmiştir. Okuldaki arkadaşları Sara'da çip olduğunu bilmekte ve Sara'nın herhangi bir medya aracında bile yetişkin içeriklerini izleyemediğinden, izlemek istese bile görüntünün karartılacağından haberdarlardır. Sara arkadaşı Trick'ten bir şiddet görüntüsünün içeriğini bilmek istediğini söyler. Trick görüntüleri sözel olarak betimleyerek detayları ile anlatır. Bu zamana kadar hiç kan görmemiş olan Sara'ya kanı tarif eder. Ancak Sara'nın stres seviyesinin değişmesi nedeniyle devreye giren yazılım bu defa işitme kısıtlaması gerçekleştirir, ağız okuması yapamaması için de Trick'in görüntüsünü flulaştırır. Sara hiçbir şekilde bu içeriklerin neler olduğunu bilemeyeceğini anlar ve eve geldiğinde resim kâğıdına kan şeklinde boyama yaparak durumu teyit eder. Kanıtlanır biçimde görüntü yine flulaşır. Kendi çizimini görme konusunda bile kısıtlandığı için öfkelenir ve kalemi ardı arkasına eline batırmaya başlar. Kortizol seviyesindeki değişme hemen Marie'ye bildirim olarak gelir. Marie odaya girer, Sara'yı engellemeye çalışır ve tam bu esnada Sara annesine tokat atar. Marie bu tepkinin üzerine problemleri olduğu düşüncesiyle kızını psikoloğa götürmeye karar verir. Görüşme esnasında Sara ile psikolog baş başa olsa da Marie, kızının gözünden içeride olanları izlemektedir. Görüşme sırası kendisine geldiğinde uzman kişiden kızının önemli bir sorunu olmadığını öğrenir. Psikolog, kız çocuğuna yüklenen bu yazılımın ülke çapında satışa sunulmadığını, Avrupa'da ise yasaklanmış olduğunu belirterek geri dönüşü olmayan bu yazılımın devre dışı bırakılması gerektiğini söyler. Marie bunun üzerine uyarıyı dikkate alır ve eve döndüklerinde Sara'ya artık onu izlemeyeceğini söyler.

Sara annesinin daimi korumacılığına alışmıştır. Filtreler kalkmış, Sara kendisiyle baş başa kalmıştır. Sara cesaretini toplar, evden çıkar. Okula giderken gördüğü

havlayan köpekten korkar ve panikle yola çıkar. Sara, ilerleyen arabaların da tehlikesini fark ettiği için tek başına kendisini güvensiz hisseder. Marie ise Sara'yı uğurladıktan sonra düşüncelerini kemiren, kontrol dışı bu duruma daha fazla dayanamaz ve tableti yeniden açar. Sara'nın konumunu öğrenir. Rahatlar.

Sara, okula ulaştığında Trick'in dudağındaki kanı görür ve filtrenin kaldırılmış olduğundan emin olur. Trick bunun üzerine Sara'ya cinsellik, şiddet, terör dâhil olmak üzere tüm yetişkin içeriklerini izletir. Marie ise tableti yeniden açmasının vermiş olduğu pişmanlık ve kontrol kaygısı ile baş etmek için cihazı hayatından çıkarmaya karar verir. Tableti tavan arasında hatıraların bulunduğu bir kutuya kaldırır. Sara da artık tek başına olduğu bu yaşama zamanla adapte olmuştur.

Yıllar geçer. Sara 15 yaşına gelir. Bir gün okul çıkışı Sara ve arkadaşı Meryl, Trick ile karşılaşır. Trick'e girdiği bir işten kullanması için minibüs verilmiştir. Trick, kızlara minibüsüyle Dalston Gölü'ne gitmeyi teklif eder. Sara ve Merly'nin ailesi bu plana izin vermeyecektir. Bu nedenle Sara ve Meryl, ailelerine Reillylerde düzenlenecek olan film gecesine katılacaklarını söyler. Sara o gece kendisine yasaklanan şeyleri denemeye koyulur. Marie'de aynı gece daha öncesinde hastası olan bir erkekle birlikte olur. Eve dönerken Sara'yı arar. Ulaşamayınca görüşme gerçekleştirdiği kişilerin yanıtları doğrultusunda Sara'nın yalan söylediğini anlar. Marie bunun üzerine yıllar sonra tableti tekrar açar ve Sara'nın konumunu öğrenir. Sara, gölün kenarında Trick ile birlikte oluyordur. O esnada Marie kızının gözünden olan biteni izler ve büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Sara eve döndüğünde Marie, olanlardan habersizmiş gibi davranır ve Sara'yı o geceden sonra yeniden takip etmeye başlar.

Sara, Trick'in minibüs ile uyuşturucu madde taşıyıcılığı yaptığını öğrenir ve denemek için kokain ister. Tablete gelen kalp ritmi artışı ile uyuşturucu alımı alarmı Marie'yi harekete geçirir ve Marie, Sara'yı kokain çekerken izler. Marie bunun üzerine öfke patlaması yaşar, bir şeyler yapmasının zamanı geldiğini düşünür. Trick'in iş yerine gider, her şeyi bildiğini söyler. Kızından uzak durması

için tehdit eder. Trick'e bu uyarıları dikkate almazsa uyuşturucu kullandığını polise haber vereceğini söyleyerek şantaj yapar. Görüntüleri tek tek izletir. Trick, böylelikle yazılımın hala aktif olduğunu öğrenir.

Sara o günden sonra Trick'e hiçbir şekilde ulaşamaz. Depresyona sürüklenmiştir. Marie ise artık tüm zamanını Sara'nın gözünden onun ne yaptığını izlemekle geçirir. Bu esnada tablete gelen bir bildirim Marie'nin canını daha çok sıkar. Bildirimde yer alan Sara'nın yaşam bulguları, onun hamile olduğunu göstermektedir. Marie, Sara'nın içeceğine ilave ettiği ilaçla gebeliği sonlandırır. Sara ise bunu okulun revirinde görevli bir hemşireden öğrenir. Sara için daha büyük sorun, annesinin onu hala takip ettiğini öğrenmesidir. Sara eve geldiğinde tableti her yerde arar. Çöpte gebeliğinin sonlandırılması için annesinin ona gizlice içirdiği ilacın kutusunu görür. Yatak odasına ilerler ve yastığın altında tableti bulur. Bugüne kadar annesinin şahit olduğu her şeyi öğrenir. Odasına gider ve öfkeyle eşyalarını toplamaya koyulur. Marie eve geldiğinde her yerin dağılmış olduğunu fark eder. Tableti eline alır ve Sara'nın kendisine baktığını görür. Arkasını döndüğünde Sara hayal kırıklığına eşlik eden tüm öfke ve nefretiyle annesinin elinden tableti alır. Marie her ne kadar "seni korumaya ve güvende tutmaya çalışıyordum" dese de Sara dinlemez. Cihazı kapatmaya çalışır mümkün olmaz. Filtreyi açar ve annesine vurmaya başlar. Sara tableti bir silah aracı olarak kullanır ve tüm gücüyle annesine şiddet uygular. Filtre açık olduğu için Sara akan kanları görmez ve bu durum onun şiddete devam etmesine kolaylaştırıcı etki yapar. Vurmaya devam ederken bir anda filtre kapanır ve annesini getirdiği hali görür. Annesi yerde kanlar içinde, baygın halde yatmaktadır. Parçalanan tableti olduğu yerde bırakır ve evden uzaklaşır. Bir süre sonra gözlerini açan Marie'nin ilk yaptığı şey yine tableti almak olur. Yaralı halde elinde tabletle sokağa, evin önüne çıkar ve Sara'ya seslenmeye başlar. Marie bir yandan Sara diye seslenirken diğer yandan da Sara'nın bebekliğinden yetişkinliğine kadar olan büyüme sürecini anımsar. Kanlar içinde kalan Marie tabletten Sara'nın konumunu

öğrenmeye çalışır ancak cihaz kırılmış olduğu için artık nerede olduğunu asla öğrenemez. Marie bu defa kızını gerçekten kaybetmiştir. Sara ise yol kenarında yürürken tanımadığı bir tıra binerek gözden kaybolur.

3. ARKANGEL BÖLÜM ANALİZİ

Foucault'nun özne olarak nitelendirdiği olguda beden bilinci, kendini iktidarın görünmeyen etkililiğinden alı koyamamaktadır. İktidarın eyleme geçirici gücü, bireyin kendi bedeni üzerinde vuku bulmakta ve buna bağlı olarak kontrol, denetim ve gözetleme olgusu çok katmanlı bir yapıya dönüşmektedir. İncelenen bölümde Sara annesi Marie'nin kendisini izlediğinden haberdar bir çocuk olarak büyümüştür. Sara'nın gözleri annesinin isteği doğrultusunda yerleştirilen implant ile optik bir aygıt olarak işlev görmektedir. Sara gördüğü ve yaptığı her şeyi annesinin izlediğini bildiği için başlarda kontrol edildiğini bilmek ona güven vermiştir. Okula giderken ya da herhangi bir tehlike atlatması durumunda annesi tarafından korunacağını farkındadır. *Arkangel* yazılımının ara yüzü Foucault'nun doğrudan 'iktidarın gözü' kavramsallaştırmasını akla getirmektedir.

Şekil 1. *Arkangel* - Ebeveyn Kontrolü Yazılımı Ara Yüzü

Bu durum zamanla birey olarak kendisini ifade etmek isteyen Sara'yı rahatsız etmeye başlar. Denetleme yoluyla aslında engellendiğinin farkına varan Sara'nın gösterdiği ilk tepki, iktidar tarafından bir sorunun habercisi olarak algılanmıştır. Dolayısıyla birey konformizmde bulunduğu sürece sorun yoktur ancak dışına çıktığı zaman Foucault'nun da belirttiği gibi iktidar kendisini her alanda hissettirecektir.

"Foucault'nun öznesi geleneksel toplumdan modern topluma geçen, toplumsal yapı içindeki insandır, öznedir. O, insanı, bedeni ve kimliği ile inşa edilen bir varlık olarak görür. İnşa eden ise, bireyi tahakkümü altında tutan iktidardır. Bireyin içinde bulunduğu çağın kurumları, söylemleri iktidarın belirlediği, gözlenebildiği kendini açığa vurduğu yerlerdir. Foucault'nun öznesi toplumdan bağımsız değildir. Özne, yapıların ve söylemlerin üzerine inşa edildiği, onların taşıyıcısı ve hedefi olandır" (Çelebi 2013: 517).

Bireyin karşı isyanı onu, organize olmuş iktidar taşıyıcıları tarafından ehilleştirme çabası içerisine dâhil edecektir. Nitekim Sara gösterdiği tepki sonucunda annesi tarafından otizm şüphesi ile psikoloğa götürülmüştür. Toplum ölçeğinde 'normal'in dışına çıkan Sara, annesi tarafından patolojik bir vaka olarak değerlendirilmiştir. Otoritenin gücünü yeniden tesis edebilmesi, gerçeğin yaygınlaşmadan kaynağın cezalandırmasına bağlıdır.

"Disiplinci iktidar, sağlıklı/ hasta, normal/anormal karşıtlıklarının kaygan skalasında faaliyet gösterir. Disiplinci iktidarın şiddetle arasındaki bağı anlamak açısından yasanın hâkimiyeti ile karşılaştırmak aydınlatıcıdır. Yasanın hâkimiyetinin şiddet üzerinden temellendiği ve şiddetin tehdit edici gücünün yasanın hâkimiyetinin zorunlu varlık koşulunu oluşturduğu, kolaylıkla gösterilebilir; [burada] iktidar ve şiddet arasındaki ilişki en azından araçsal olarak görünür durumdadır" (Oksala 2012: 166).

Dolayısıyla bir otorite figürü olan annesi tarafından Sara'nın uzman ellerce ıslah edilmeye çalışılması istenmiştir. Gözetim ve etiketleme bu örnekte de olduğu gibi

bireyin tüm yaşam alanını kapsayacak nitelikte genişletilecek olup görünen ve görünmeyen alanlarda davranışların sınırlandırılması ile sağlanacak ya da bir inşa süreci olarak işleyecektir.

“Foucault’ya göre bireyselleştirmek, gözetim altında tutmak ve cezalandırmak yani egemen olmaktır. Böylece modern iktidar çocuğu okulla, hastayı hastaneyle, deliyi tımarhaneyle, askeri orduyla, suçluyu hapishaneyle kuşatarak, bireyselleştirmiş, kaydetmiş, sayısal hale getirmiş, egemen olmuştur. Herkes bir yerde kayıtlı hale gelince, denetim altında olacak, gözetim altında tutulacaklardır”(Spahıu 2002: 275).

Psikoloğun Sara ile görüşmesi baş başa gerçekleşmesine rağmen Marie yine kızının neler anlattığını bilmek için tablet üzerinden izlemiştir. Burada önemli bir gelişme yaşanmış ve psikolog daha sonra Marie ile görüşmesinde yazılımın yasaklandığı ve gelecekte ne türden sorunlarla karşılaşılabilceğinin tespitinin yapılamadığını belirtmiştir. Bunun üzerine Marie tableti kaldırmasına rağmen en ufak bir kuşkuda yazılımı kullanmaktan geri duramamıştır. Marie birkaç yılın ardından Sara’nın kendisine söylediği bir yalanı fark etmesi ile yazılımı yeniden aktif hale getirmiş ve obsesif bir şekilde kızını sürekli izlemeye başlamıştır. Ancak bu defa Sara, takip edildiğinden haberdar değildir.

Gözetim ve denetleme olgusu soyut anlamda iktidarın işleyiş tarzı, somut olarak ise taşıyıcıları tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu taşıyıcılar kimi zaman bir görev biçimi olarak hazırda bulunmakta kimi zaman ise iktidar olgusunu içselleştiren bireylerden tarafından uygulanmaktadır. Bu bağlamda gelişen teknoloji, gözetleme eylemini daha da elverişli hale dönüştürmüştür. “Günümüz teknolojisinin gözetleme ve insanların özel yaşamlarını izleme odaklı oluşu da sadece iktidarların değil, toplumun içerisinde bireylerinde gözetleme yönelimli birer kişilik haline dönüştüğünü bize göstermektedir” (Özdel 2012: 28). Bu durum iktidarın toplumun neredeyse her alanına nüfuz ettiğinin bir göstergesidir.

İktidarın sürdürülebilirliği ancak onu üretenlerin eylemleri ile mümkündür. Dolayısıyla iktidar yalnızca devletler ve yasalarından ibaret olmadan doğrudan onu onayan, uygulayan ve uygulattıran bireyler tarafından işler hale gelmektedir.

“Modern zamanların ezen ve ezileni arasındaki ilişki, yerini iktidarın toplumsal alanda bir ağ biçiminde işleyen ilişkilerine bırakmıştır. Böylece bireyler iktidarın alıcıları ya da uygulanma noktaları değil, taşıyıcıları haline gelir ve iktidarın heryerdeliği mümkün kılınır. Sonuç olarak, birey/bireyin bedeni, söz konusu taşıyıcılık konumuyla iktidarın gerçekleştiği ve ona direnildiği yer hâline dönüşür” (Şengül'den akt. Eroğlu 2016: 51-52).

Foucault bu durumu mikro mücadele alanları olarak nitelendirirken bireyin iktidar alanının dışına çıkması çatışma ortamını da beraberinde getirmektedir. Bu çatışma ortamında birey konform etmeye zorlanabilirken çeşitli yaptırımlara direnç göstermesinin de önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Sara en büyük çatışmayı annesinin söz vermesine rağmen kendisini izlediğini öğrendiğinde yaratmıştır. Bu çatışma kendisini doğrudan fiziksel şiddet ile göstermiş, Sara annesini kanlar içerisinde bırakıp, onu terk etmiştir. Disipline edici iktidar mekanizması bireyin egemen düzeni kabullenmesinde ve uyum sağlamasında önemli bir yerde durmaktadır. Marie bunu başaramamıştır.

Modern yaşamın beraberinde getirdiği teknolojik yenilikler her ne kadar yaşamı kolaylaştırıyor gibi görünse de denetimi daha olanaklı hale getirmektedir. İktidarın güç uygulama alanları genişlemiştir. Ancak bu durumdan ayrı olarak bireyin kendisinin her alanda gözetlendiğinin ya da denetlenebileceğinin bilincine ulaşması güç değildir. “Disipliner iktidar üzerine - iktidar ilişkilerini uygulamanın araçları göz ardı edilmemelidir. Çünkü iktidarın heryerdeliği, iktidarın silah tehdidiyle, sözün etkisiyle, ekonomik eşitsizlikler aracılığıyla, karmaşık denetim araçlarıyla, arşivli ya da arşivsiz gözetim sistemleriyle, belirgin olan/olmayan, değişen/değişmeyen, maddi dispoitifleri olan/olamayan kurallarıyla mümkün olmaktadır” (Foucault'dan akt. Eroğlu 2016: 50). Bu noktada artık bir özne olarak

kendisini tanımlayan Sara'ya doğrudan müdahale edemeyen Marie, hedefini bilgiden aldığı güçle daha zayıf olana yöneltmiş ve Sara'dan uzak durması için Trick'i kontrolü altına almıştır. Böylelikle iktidar taşıyıcısı olarak konum alan Marie, Sara'nın erkek arkadaşı Trick'i ona zarar verdiğini düşündüğü için tehdit etmekten geri durmamış ve her şeyi bildiğini itiraf ettikten sonra görüntüleri izleterek şantaj yapmıştır. İlişkilerinin devam etmesi durumunda ise Trick'i polise teslim edeceğini söylemiştir. Gerek fiziksel gerek sözel gerekse sosyal şiddet unsurları iktidarın kullandığı önemli araçlar olmakla birlikte yaptırımların da bir parçasıdır. Özellikle Althusser'in devletin baskı aygıtları arasında gösterdiği hapishaneler iktidarın en önemli güç uygulama merkezleri olarak düşünülmektedir. Bireyin özgürlüklerinin tamamen sınırlandırıldığı bu ortam, bireyi olgular ve kendi eylemleri karşısında yeniden düşünmeye sevk etmektedir. Bu doğrultuda birey cezalandırılma korkusuyla iktidarın gücüne boyun eğebilmekte ve böylelikle düzene yeniden dâhil olabilmektedir. Dolayısıyla sınırlı alanda cezalandırma, disipline etmede oldukça işlevsel bir yerde durmaktadır. Trick, istemediği halde Sara'dan uzaklaşmak zorunda kalmış, Sara'ya baktığında aslında Marie'nin gözlerinin içine baktığının farkına varmıştır. Kendisinden istenileni yapmış, Sara'dan uzaklaşmıştır. Ancak Sara, olanlardan haberdar olmadığı için yaşadıklarına anlam verememiştir.

Bireyler, yaşam biçimini farkında olarak ya da olmayarak iktidar otoritesi bağlamında düzenlerler. Bu düzenlemelerin arasında bireyler rızayla ya da zorunlu bir biçimde nasıl bir olumlanma içerisinde olacaklarını belirleme eğilimi gösterirler. Bu söylem Trick özelinde oldukça işlevseldir.

“Öncelikle bireylerden bir bilgi elde etme yoluyla iktidar sağlanır; sonrasında ise izlemeye alınmış ve şimdiden denetim altına sokulmuş bu bireyler üzerine bir bilgi elde etme iktidarı oluşturulur. Böylelikle yaşamın kendisini bir biyo-iktidarın uygulama alanı haline getirmek için öznelardan kendileri üzerine-varoluşları,

işleri, duygulanımları, cinsellikleri vs. üzerine bir söylem üretmelerinin nasıl talep edildiğini analiz etmek söz konusu olur” (Revel'dan akt. Eroğlu 2016: 51).

Yaşam bulgularını takip etme özelliği bulunan *Arkangel* yazılımı, Marie'ye Sara'nın gebe olduğu bilgisini aktarmıştır. Bunun üzerine Marie, kızının gebeliğini sonlandırmak için Sara'ya gizlice ilaç içirmiştir. Sara ilacın yan etkisini sınıfta ders dinlerken hissetmiş ve bebeğini kaybettiğini revirde kendisine müdahale eden hemşire aracılığıyla öğrenmiştir. Hemen öncesinde Sara sınıftayken öğretmenin ahlaki sorumluluk konu başlığı olan felsefe dersinde sarf ettiği şu sözler dikkat çekmektedir:

-Pekâlâ, o zaman neden bu kadar kederli? Oidipus şöyle şeyler söyler: “Kopacaksa kopsun fırtına, azmim bakidir ya da hiçbir şey beni olduğumdan başka bir şey yapamaz”. Hala ahlaken kendisini sorumlu tutuyor. Başına gelenler için kaderi suçlamıyor.

Burada vurgu yapılan esas konu bireyin özgür iradesidir. Senaryo gereği öğretmenin sınıfta sarf ettiği bu sözler Marie ile Sara arasında gelişecek olan büyük çatışmanın işareti olarak ifade edilebilir. Vurgusu yapılan ahlak sözcüğünün ise karmaşıklığı malumdur.

“Bir eylemin ‘ahlaksal’ olarak adlandırılabilmesi için bir kurala, bir yasaya ya da bir değere uygun bir edime ya da edimler bütününe indirgenmesi şart değildir. Evet, her ahlaksal eylemin, içinde olduğu gerçek ve gönderme yaptığı yasayla bir bağlantısı olduğu doğrudur; ama böyle bir eylem aynı zamanda kişinin kendisiyle bir ilişkiyi de içerir ve bu ilişki yalnızca ‘kendilik bilinci’ değil ‘kendiliğin’ bir ‘ahlaksal özne’ olarak oluşturulmasıdır” (Foucault 2007: 140).

Marie, kızının Trick ile birlikteliğine şahit olduğunda, bu denetleme davranışının anlaşılmaması için sessiz kalmış olsa da olumlamadığı bu birlikteliği ve o birliktelikten olan bebeği kendi müdahalesi ile sonlandırmıştır. Bu bağlamda Sara'nın bedeni üzerindeki hâkimiyetini Sara ile bir çatışmaya girmeden devam

ettirmenin yolunu bulduğunu düşünmüştür. –Ta ki Sara öğrenene kadar- “İktidarın tek işlevi bastırmak olsaydı, iktidar büyük bir üst-ben tarzında, yalnızca sansür, dışlama, engel, içe atma kipiyle işliyor olsaydı, yalnızca negatif bir biçimde uygulanıyor olsaydı, çok dayanıksız olurdu” (Foucault 2012: 42). Foucault’nun, bireyin kendi bedenine nüfuz eden biyo-iktidar tanımlamasında cinsellik önemli bir yerde durmaktadır. Cinselliğin bir mücadele sahasına girmeden -belirli bir süre de olsa- yasaklı bir eyleme dönüşmesi kaçınılmazdır. “Beden, çocuklar ile aileler arasında, çocuk ile denetim mercileri arasında bir mücadele konusu haline geldi. Cinsel bedenin isyanı bu gelişmenin karşı-etkisidir” (Foucault 2012: 40). Sara’da henüz 15 yaşında iken hem ilk cinsel deneyimini gerçekleştirmiş, bu birliktelikten hamile kalarak istenmeyen bir sonuçla karşılaşmıştır. Foucault, cinsel deneyimin daimi olarak kontrol altında tutulması gerektiğini savunmaktadır. “Cinsel etkinliğe aşırı derecede dikkat edilmesini gerektirir. Kişi kendisindeki arzusun karanlık yolunu keşfetmek durumunda değildir; onun yapması gereken, haz edimlerini tehlikesiz ve hasarsız olarak uygun biçimde yerine getirmek için bir araya getirilmesi gereken çok sayıda ve karmaşık koşulu yerine getirmelidir” (Foucault 2007: 418).

Marie, Sara’da birey bilinci gelişene kadar kendi kontrolünü ve denetimini uygulamaya çalışmıştır. Ancak Sara’nın yetişkinliğe evrilmeye başladığı süreçte gösterdiği tokat tepkisi, Marie’ye onun ayrı bir birey olduğunu kabul etmesi gerekliliğini hatırlatmıştır. Ancak Sara cinsel yaşamı dâhil olmak üzere attığı her adımın annesinin takibinde olduğunu farkına varmasının ardından annesine karşı sergilediği karşı isyanı, iktidarın gücünü derinden sarsmıştır. Sara uyguladığı şiddetin ve öfkenin etkisiyle annesinden ve evinden uzaklaşmış, kontrol ve denetimden uzak olarak tek başına yaşam süreceği bilinmeyen bir yolculuğa çıkmıştır. Foucault’ya göre hakikat özgür bireyler tarafından oynanan oyuna benzetilir. Özne, özgür olduğu müddetçe burada iktidar ilişkisi mevcut olabilecektir. İktidar özgür özneler ya da bireyler üzerine uygulanır, yani

özgürçesine eylemde bulunmayan insanların, bireylerin ya da öznelerin olmadığı yerde iktidardan söz etmek anlamsızdır (Çelebi 2013:521-522). Zira iktidar ilişkilerinin özünde, iktidar ilişkilerinin varlığının sürekli bir koşulu olarak bir boyun eğmeme ve özgürlük inadı varsa, bu durumda direnme, kaçma yolunun ya da kurtulma ihtimalinin bulunmadığı bir iktidar ilişkisinden de söz edilemez (Foucault 2014: 80). Böylelikle Marie, başından beri hissettiği kaybetme korkusuyla obsesif bir şekilde buna eşlik eden kontrol davranışına yenik düşmüş ve gerçek anlamda kendi iradesiyle asla birey olamayan kızı Sara onu terk etmiştir.

SONUÇ

Black Mirror televizyon serisi ileri teknolojiye sahip olan kitle iletişim araçlarının gelecekte köklü değişikliklere neden olacağı konusunda karamsar bir bakış üzerinden hikâye kurulumu gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda bölüm, distopik bir dünya düzeni dolayımında insan hayatını kolaylaştırdığı düşünülen teknolojinin aslında bireyleri nasıl kuşattığını ve kimi durumlarda özel alanlarına girerek onların hayatlarını nasıl alt üst ettiğini gösteren bir yapımdır. Ele alınan *Arkangel* bölümünde de iktidar ve özne dolayımında denetim ve gözetim olgusunun sakıncaları üzerinde durulmuş, iktidarı pekiştiren kontrolcü gücün, ileri teknoloji gözetleme araçları vasıtasıyla aslında nasıl tersine dönüp aile gibi kuvvetli bir bağı kolaylıkla parçalayabileceğini göstermiştir. Üstelik bu parçalanma, içerisinde ciddi şiddet öğelerini de barındırarak gerçekleşmiştir.

“Foucault ne yazık ki, 21.yüzyılın toplumundan söz ederken bir kara-ütopyadan söz ediyor. Toplumların hatta bütün dünyanın dev bir panoptikon olduğunu bize anlatıyor. İktidarlara, artık o panoptikon tasarımında gördüğümüz dev kuleden ibarettir. ‘Dev kule’ bizlerin, yani toplumdan insanların, asla vücudunu göremediği ve o gözetleyicinin sürekli bizi izlediğine inandığımız bir güçtür. Toplum bu gözetleyicinin bizler için yarattığı hücrelerde, birbiriyle iletişim kuramaz şekilde bireyselleşmiş olarak yalnızca gözetleneceği korkusuyla yaşamaktadır” (Özdel 2012: 25).

İncelenen öyküde iktidarın gücü ile tamamen duygusal bağlamda özneyi koruma girişimi söz konusudur. Marie eğer babasının özgürlükten yana önerisini dikkate almış olsaydı Sara'yı muhtemelen daha iyi bir gelecek bekliyor olacaktı. Bu durumda kısıtlama, sansür, sürekli denetim ve müdahale beraberinde kaosu getirmiştir. Foucault bu bağlamda özet bir iktidar analizi gerçekleştirir. Alataş'ın da belirttiği gibi iktidar elde edilen bir güç olmayıp, eşitsiz ve dinamik güç ilişkileri içinde işlemektedir. İktidar, ekonomik ilişkiler, cinsel ilişkiler ve bilgi ilişkileri gibi ilişkilere dışsal olmayıp, bu ilişkilere içsel bir yapıya sahiptir. İktidar bir yandan içsel ilişkileri üretirken öte yandan da kendisinin içkin olduğu bu karmaşık ilişkiler dolayımıyla yayılmakta ve işlerlik kazanmaktadır. İktidar yukarıdan aşağıya değil aşağıdan yukarıya doğru işlemektedir. Egemen olan-olmayan, iktidar olan-olmayan veya ezen-ezilen gibi ikilikler ile tanımlanmaya çalışılan iktidar kavramı onu anlamamız için yeterli görünmemektedir. İktidar, devlet aygıtları da dâhil olmak üzere toplumsal bünyenin her yerine nüfuz etmiş eşitsiz ve dengesiz güç ilişkilerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla egemenlik veya hegemonya, bu çatışmalı ilişkilerin yoğunlaşarak iktidarın kristalleştiği güç alanlarıdır. Son olarak, iktidar stratejiktir; belirli bir amaca ve hedefe yöneliktir. Ancak bu amaç ve hedef kişisel bir tercih sonucunda ortaya çıkmamaktadır (Alataş 2012: 15-16). Böylelikle *Arkangel* bölümünde iktidar Marie tarafından elde edilen bir güç olarak değil zaten hali hazırda çocuk ebeveyn ilişkisi üzerinden kurulmuş olan hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Marie, Sara'yı kısıtladığı sürece yasaklı olan her şey Sara'nın daha çok ilgisini çekmiştir. Onu sakıncalı şeylerle tanıştıran Trick ile yaklaşmasına bir nevi neden yaratan kişi yine annesi olmuştur. Sara için daha da sarsıcı olan aslında annesine karşı duyduğu güven duygusunu yitirmesidir. Marie yönetemediği kontrol duygusu için kendisine geçerli nedenler yaratmaya çalışmış olsa da kızının ayrı bir birey olduğu gerçeğini göz ardı ederek hayatının her alanını müdahaleleri ile kuşatmıştır. Böylelikle en büyük korkusu bunun doğal sonucu olarak gerçekleşmiştir.

Otoritenin düzenini ve iktidarın geçerli söylemlerini tehlikeye atan durum Sara'nın bilinçlenme evresidir. Bu evrede bilgi çeşitli riskleri içermektedir. Sara'nın doğruya ulaşma ve gerçekle yüzleşme olgusu sistemi sorgulayan ve iktidarın etkisini azaltan bir eylemdir. Bilgi, böyle bir durumda itaati değil karşı argümanı oluşturacaktır. Foucault'ya göre, iktidar yanından bilgi, bireyleri disipline etme de önemli bir işleve sahiptir. Buna rağmen birey otoritenin karşısında davranmaya devam ederse, iktidarın disipline edici mekanizması harekete geçecek ve Althusser'in devletin baskı aygıtları argümanı ile desteklenecektir. "Foucault'nun açıkça ortaya koyduğu gibi baskı mekanizması kültürel olarak çelişkili bir girişimdir; aynı anda hem yasaklayıcı hem üreticidir ve 'özgürleşme' sorunsalını iyice vahimleştirir" (Butler 2010: 168). Dolayısıyla bilgi nasıl kullanıldığına yönelik tehlikeli ya da yararlı bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir.

Bölümde dikkat çeken bir başka unsur *Arkangel* takip yazılımının ücretsiz oluşudur. Deneme sürümünde olduğu için bir kampanya gibi sunulan yazılımın sonuçları üzerine bir araştırma gerçekleştirilmediği halde yazılım, bilimsel gerçekliğe dayandırılarak pazarlanmıştır. Bölümde belirli amaçlar doğrultusunda bilimin belirli kimseler tarafından araç haline dönüştürülebileceğine vurgu yapılmıştır. "Bilim gerektiğinde bilimsellik ile ilgili deneysel veya biçimsel ölçütlere cevap veren bir söylemin var olabilmesi için, söylenmiş olması gereken –ya da varlık olması gereken- şeye bağlanabilir" (Foucault 1999: 232-233).

Sonuç olarak *Arkangel* bölümü Foucault'nun mikro alandaki iktidar ilişkileri, özne, bilgi, denetim, gözetim gibi çeşitli kavramlarından sorgulanmasına olanak sunmuştur. Buna yönelik olarak temel meselesi teknolojinin gelecekte toplumlar ve bireyler üzerindeki etkilerini irdeleyen *Black Mirror* televizyon serisi Foucault'nun bu kavramlarını görsel kılan somut bir örnek olarak düşünülebilmektedir. *Arkangel* adlı bölüm iktidar meselesini anlaşılır bir dille sorgulaması bakımından önemli bir yerde durmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alataş B (2012) Foucault: Etik Öznenin Kurulumu, Yüksek lisans tezi, Bilgi Üniversitesi, Sos. Bil. Enst., İstanbul.
- Allen A (2010) Power, Subjectivity, and Agency: Between Arendt and Foucault, International Journal of Philosophical Studies, 10 (2), 131-149.
- Althusser L (2014) İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İthaki Yayınları, İstanbul.
- Butler J (2010) Cinsiyet Belası Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi, Metis Yayınları, İstanbul.
- Çaycı B (2016) Medyada Gerçekliğin İnşası ve Toplumsal Denetim, Akdeniz İletişim Dergisi, 25, 84-104.
- Çelebi V (2013) Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5, 512-523.
- Eroğlu H Ö (2016) Foucault'nun İktidarlara, Amme İdaresi Dergisi, 49, 39-54.
- Foucault M (1997) Ethics, Subjectivity and Truth, The New Press, New York.
- Foucault M (1999) Bilginin Arkeolojisi, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Foucault M (2005) Entelektüelin Siyasi İşlevi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault M (2007) Cinselliğin Tarihi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault M (2012) İktidarın Gözü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault M (2014) Özne ve İktidar, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Güneş C D (2013) Michel Foucault'da Söylem ve İktidar. Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, 21, 55-69.
- Işık S (2012) Foucault'da İktidar, Özgürlük ve Direniş. Ekev Akademi Dergisi, 51, 103-114.

Keskin F (1996) Foucault'da Şiddet ve İktidar, Cogito Dergisi, 6-7, 117-122.

Oksala J (2012) Devlet Şiddetinin Yönetimi: Foucault'da Siyasi İktidarın Yönetimsellik Olarak Yeniden Ele Alınması, Cogito Dergisi, 70-71, 163-178.

Özdel G (2012) Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve "Panoptikon" İle "İktidarın Gözü" Göstergeleri, The Turkish Online Journal of Design: Art and Communucation, 2, 22-29.

Spahiu E Y (2002) Michel Foucault – Foucaultcu İktidar, Söylem ve Özne Kavramları, Kurgu Dergisi, 19, 271-282.

Touraine A (1995) Modernliğin Eleştirisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.